

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ ЖІНОК, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

THE ROLE OF PUBLIC CONTROL OVER THE OBSERVANCE OF THE RIGHTS OF WOMEN SERVING SENTENCES OF IMPRISONMENT

Резніченко Г.С., к. ю. н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ

У статті проаналізовано світогляд жінок, засуджених до покарання у виді позбавлення волі. Доведено, що він не змінюється повністю: для них, так само як і для звичайних жінок, залишаються важливими відносини з родиною, близькими, друзями і успішність процесу повернення до загальноприйнятого життя залежить від того наскільки саме близькі люди та оточуючи допоможуть жінці стати повноправним членом суспільства. Проте на сьогодні, на жаль, суспільство не у повній мірі довіряє цим жінкам. Тому ситуація повинна змінюватися через ЗМІ, які можуть висвітлювати характери та долі засуджених жінок, проблеми, з якими вони стикаються після звільнення з місць позбавлення волі, і наголошувати на тому, що суспільство не повинно двічі карати цих жінок, за вчинений ними злочин своїм байдужим ставленням або недовірою. На державному рівні закріплені основи успішної ресоціалізації засуджених жінок, проте за сучасних умов функціонування нашої держави засуджені жінки потребують подальшої допомоги та удосконалення засобів допомоги жінці у складному процесі поновлення її як повноправного члена суспільства і не останню роль у цьому повинен відігравати громадський контроль у сфері виконання кримінальних покарань.

Оскільки громадський контроль передбачає не тільки контроль за дотриманням прав і свобод засуджених при виконанні (відбуванні) кримінальних покарань, алей інформування громадськості про стан речей у цій сфері. Проблеми виявлені при здійсненні громадського контролю за дотриманням прав та свобод жінок, які відбувають покарання у виді позбавлення волі повинні доводитися до компетентних органів, окрім цього повинні розроблятися заходи щодо їх усунення, у тому числі шляхом інформування громадськості про існуючі проблеми. Спостережні комісії та піклувальні ради повинні публічно звітувати про дотримання прав та свобод засуджених жінок, приймати активну участь у пропаганді прийняття звільнених від відбування покарання жінок на роботу, приймати участь у формуванні більш гуманного ставлення суспільства до жінок, що відбували покарання у виді позбавлення волі.

Ключові слова: громадський контроль, засуджені жінки, особисті якості засуджених жінок, відношення суспільства до засуджених жінок, покарання у виді позбавлення волі.

The article analyzes the worldview of women sentenced to imprisonment. It has been proven that it does not change completely: for them, as well as for ordinary women, relationships with family, relatives, friends remain important and the success of the process of returning to a generally acceptable life depends on how close people and others help a woman become a full member of society. However, today, unfortunately, society does not fully trust these women. Therefore, the situation should be changed through the media, which can cover the characters and fate of convicted women, the problems they face after being released from prison, and emphasize that society should not punish these women twice for the crime they have committed with their indifferent attitude or distrust. At the state level, the foundations for the successful re-socialization of convicted women are fixed, however, in the modern conditions of the functioning of our state, convicted women need further assistance and improvement of the means of helping a woman in the complex process of restoring her as a full member of society, and public control in the field of execution should play an important role in this. criminal penalties.

Since public control involves not only monitoring the observance of the rights and freedoms of convicts in the execution (serving) of criminal sentences, but also informing the public about the state of affairs in this area. Problems identified in the exercise of public control over the observance of the rights and freedoms of women serving sentences of deprivation of liberty should be brought to the attention of the competent authorities, in addition, measures should be developed to eliminate them, including by informing the public about existing problems. Supervisory commissions and boards of trustees should publicly report on the observance of the rights and freedoms of convicted women, actively participate in promoting the employment of women released from punishment, take part in the formation of a more humane attitude of society towards women serving sentences of deprivation of liberty.

Key words: public control, convicted women, personal qualities of convicted women, society's attitude towards convicted women, punishment in the form of deprivation of liberty.

Постановка проблеми та її актуальність. Громадянське суспільство повинно відігравати активну роль у діяльності кримінально-виконавчої системи нашої країни, у тому числі приймати активну участь у контролі за виконанням кримінальних покарань, шляхом контролю за дотриманням прав та свобод засуджених та діяльністю кримінально-виконавчої системи в цілому. Погоджуємося із думкою висловленою Градецьким А. В., що роботу, яка спрямована на утвердження і збереження соціально-корисного статусу в засуджених, неможливо провадити без допомоги неурядових, правозахисних, релігійних, інших громадських організацій чи окремих громадян. Саме вони повинні брати активну участь у проведенні профілактичних заходів з метою недопущення протиправної поведінки засуджених, а також корекції їх поведінки [1, с. 119].

У Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими, прийнятих 30 серпня 1955 року на першому Конгресі Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, вказується на необхідність залу-

чення громадськості до виховання засуджених. Подібні вимоги закріплено у міжнародних нормативно-правових актах, які закріплюють міжнародні стандарти поводження з особами, до яких застосовані міри покарання, які не пов'язані з ізоляцією від суспільства (Розділ 17–19 Токійських правил, п. 51 Рекомендації СМ/Рес (2017) 3 про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів).

Громадський контроль за дотриманням прав жінок, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, дає можливість засудженим жінкам розраховувати на додатковий захист та контроль за дотриманням їх прав, свобод та законних інтересів, розраховувати на соціальну допомогу після звільнення від відбування покарання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема громадського контролю за правами жінок, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, в різних аспектах була предметом дослідження О. Г. Колба, В. Я. Конопельського, О. О. Шкути, О. С. Турчиної, М. М. Яцишина, О. І. Махницького, К. Ф. Погребної та інших.

Мета статті – дослідити правову проблематику ролі громадського контролю за дотримання прав жінок, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. Жінка, яка звільнилась з місць позбавлення волі уявляється суспільству як така, що втратила загальновідомі моральні цінності. Не можемо не погодитися з тим, що її світогляд суттєво змінюється, нерідко це погіршується невірним відношенням суспільства до жінок, які звільнилися з місць позбавлення волі, тягне за собою або прискорення або заторможення нервових процесів жінок, що не може не позначитися на побудуванні відносин із суспільством, оточуючими, дітьми, і може тягти за собою або нервові зриви або апатію, пригніченість, депресивні стани, пов'язані із зневірою у тому, що вона зможе знайти своє місце у суспільстві, знову стати повноправним членом суспільства. Погоджуємося з думкою В. І. Рудника, який зазначає, що й зараз домінує суспільна пасивність і, навіть, агресивність до засуджених злочинців, адже вони грабують, гвалтують, вбивають; їх місце у в'язниці. З першого погляду це справедливо, адже злочинці повинні мати те, що заслуговують. Але як свідчать численні дослідження негативних наслідків відбування покарання у позбавлення волі, за кожним засудженим стоять соціальні відносини, яким наноситься шкода. Адміністрація підприємства відмовляється в прийнятті на роботу раніше засудженого, вважаючи його неповноцінним працівником. Таким чином, відмова в прийнятті на роботу – достатньо поширена практика в діяльності підприємств, а головною причиною такої поведінки керівників підприємств є стереотипність мислення та суспільна думка стосовно колишніх засуджених. Такий стан потребує додаткової уваги з боку держави [2, с. 252].

О. Беца зазначав, що держава, засудивши деяких своїх громадян за вчинені злочини, позбавляє колишніх засуджених після відбуття ними покарання будь-якого захисту. Суспільство здебільше відвертається від них, підштовхуючи тим самим до протиправних вчинків [3, с. 232].

Світогляд жінок, які потрапляють у місця позбавлення волі звичайно змінюється, проте невірною є думка стосовно того, що він стає зовсім іншим. Наведемо відомості вчених, що підтверджують цю тезу. Щодо характеристики загальнозначущих позитивних людських якостей засуджених жінок наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Л. О. Шевченко здійснила дослідження особистісних особливостей засуджених жінок, які перебували у виправних установах України. Автор стверджує, що, крім цінності свого «Я», залишається найбільш вагомим цінність «вони», тобто ті, хто залишився на волі – сім'я, діти, близькі, друзі. Такі цінності, як «щасливе сімейне життя», «кохання», притаманні жінкам лише із часом, проведеним у колонії. На тлі значного розпаду сімей засуджених жінок ставлення їх до свого сімейного життя змінюється, минуле ідеалізується [4, с. 18–19].

Дослідження вчених підтверджують тезу, стосовно того, що жінки, які звільнилися з місць позбавлення волі після звільнення у першу чергу розраховують на своїх рідних та близьких, які нададуть їм допомогу у адаптації до умов життя на волі.

Перспективи утворити нову сім'ю під час відбування покарання дуже мізерні, ураховуючи особливості життєдіяльності засудженої жінки, яка перебуває в місцях позбавлення волі. Практично таких жінок не більше 1%. До того ж, за даними останніх досліджень, дедалі більше скорочується питома вага засуджених, які мали на час учинення кримінального правопорушення сім'ю. Дедалі більше виправні установи заповнюються особами молодого віку, значна частина яких не тільки не могла утворити своєї сім'ї, а й втратила будь-які зв'язки з оточуючим світом [5, с. 48–49].

Аналіз спеціальної літератури, присвяченої проблемам реабілітації звільнених із місць позбавлення волі, надає

підстави стверджувати: єдине, що дійсно має першочергове значення для успішного початку чесного життя на волі, – це оточення, в яке особа повертається; підтримка родини, друзів; сприятлива соціально-економічна ситуація, а отже, можливість працевлаштування та забезпечення житлом. Ця позиція доводить, що за сучасних соціально-економічних умов перехідного періоду в Україні мають лише дбати про соціальне збереження особистості в умовах позбавлення волі, про що навіть і не гадується в законодавстві під час визначення цілей виконання покарання у виді позбавлення волі [6; 7; 8].

Останнім часом належну увагу науковці приділяють дослідженню проблем забезпечення соціальної та трудової реабілітації осіб, звільнених із місць позбавлення волі. За результатами спеціального дослідження, що було проведене в Україні у 2003 р., головними проблемами, що постали перед звільненими з місць позбавлення волі, є: проблема працевлаштування, житлова проблема, проблема зі здоров'ям, сімейні стосунки та взаємини з близькими та родичами, проблеми соціальної адаптації в сучасних умовах життя, взаємини в колективі та в суспільстві [9, с. 12].

Цю ж тенденцію підтверджують і відповіді жінок, засуджених до позбавлення волі, під час анкетування проведеного автором цієї статті у 2005 році. На запитання: «З якими труднощами Ви маєте побоювання зіткнутися після звільнення» – 51% засуджених визначили як першочергову проблему отримання роботи з достатнім рівнем заробітної плати; 38% – установа нормальних родинних та сімейних взаємин; 32% – забезпечення житлом; така ж кількість жінок (32%) вважає необхідним підкреслити проблеми поганого стану здоров'я та подолання упередженого ставлення до жінки з боку оточуючих у зв'язку з тим, що вона перебувала в місцях позбавлення волі. Практично кожна третя жінка звільняється, маючи незадовільний стан здоров'я, втративши надію на підтримку рідних та близьких, чекаючи відторгнення з боку суспільства. Усе це заздалегідь створює в неї стан незахищеності, а отже, значного психологічного напруження, що не може не позначитися на результатах виправного впливу під час відбування покарання.

Проте, незважаючи на такі перспективи, 74% жінок має намір повернутися після звільнення туди, де проживали до засудження, розраховуючи на те, що у вирішенні їхніх проблем допоможуть саме близькі та рідні люди. Цей факт ще раз підкреслює, наскільки важливими для соціальної адаптації засудженої після звільнення є зв'язок із сім'єю, рідними. Що стосується стану порушення соціально корисних зв'язків із колишніми співпрацівниками (трудоим колективом), друзями: лише 8% жінок висловили своє сподівання на їхню підтримку після звільнення. Решта зазначила, що у вирішенні особистісних проблем має сподіватися лише на себе.

Не можемо не погодитися із тезою, що була висловлена на міжнародному симпозиумі з питань пошуку альтернатив тюремному ув'язненню. Центри соціальної адаптації повинні бути корінним чином перероблені, що потребує значних, але таких, що згодом повернуться у моральному та матеріальному плані витрат. Переробка повинна здійснюватися приймаючи до уваги службу патронату. Необхідно збільшити (з професійними змінами) склад центрів, створити власне виробництво, змінити житлові умови, створити психологічну службу. Головним завданням центру повинно бути зменшення ймовірності повернення засудженого до кримінального осередку. Щоб вищевказане почало працювати потрібно створити нову службу, що візьме на себе здійснення поспітенціарної опіки. Зі створенням такої служби правозахисні організації зможуть більш активно та корисніше займатися засудженими [10, с. 52].

Окрім цього суспільство повинно змінювати відношення до жінок, які звільнилися з місць позбавлення волі

і не останню роль у цьому повинна відігравати держава. На рівні засобів масової інформації на державне замовлення повинні транслюватися телепрограми, які висвітлювали б життя засуджених жінок у місцях позбавлення волі, розмови з засудженими жінками, для того щоб довести, що ці жінки не є небезпечними, вони є звичайними членами суспільства, які допустили порушення закону та понесли за це покарання і суспільство не повно вдруге карати таких жінок неповагою та недовірою до них.

Висновки. Отже, ми можемо говорити, що на державному рівні закріплені основи успішної ресоціалізації засуджених жінок, проте за сучасних умов функціонування нашої держави засуджені жінки потребують подальшої допомоги та удосконалення засобів допомоги жінці у складному процесі поновлення її як повноправного члена суспільства і не останню роль у цьому повинен відігравати громадський контроль у сфері виконання

кримінальних покарань. Оскільки громадський контроль передбачає не тільки контроль за дотриманням прав і свобод засуджених при виконанні (відбуванні) кримінальних покарань, алей інформування громадськості про стан речей у цій сфері. Проблеми виявлені при здійсненні громадського контролю за дотриманням прав та свобод жінок, які відбувають покарання у виді позбавлення волі повинні доводитися до компетентних органів, окрім цього повинні розроблятися заходи щодо їх усунення, у тому числі шляхом інформування громадськості про існуючі проблеми. Спостережні комісії та піклувальні ради повинні публічно звітувати про дотримання прав та свобод засуджених жінок, приймати активну участь у пропаганді прийняття звільнених від відбування покарання жінок на роботу, приймати участь у формуванні більш гуманного ставлення суспільства до жінок, що відбували покарання у виді позбавлення волі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Градецький А. В. Громадський контроль за дотриманням прав і свобод засуджених до позбавлення волі, колишніх суддів та співробітників правоохоронних органів. *Право і Безпека*. 2009. № 5. С. 118–121.
2. Гречанюк С. К. Взаємодія установ виконання покарань зі спеціальними державними інституціями по влаштуванню звільнених осіб (організаційно-правові аспекти). *Держава і право*. 2012. Випуск 48. С. 248–253.
3. Палійчук О. В. Механізми соціальної адаптації осіб, звільнених від покарання на підставі акта про амністію та помилування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 1 (37). С. 232–239.
4. Шулежко Т. А. Особливості карально-виховного впливу на неодноразово судимих до позбавлення волі жінок, які відбувають покарання у виправно-трудових установах : автореф. дис. на здобуття наук. степеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 1996. 24 с.
5. Резніченко Г. С. Окремі аспекти соціально-демографічної характеристики жінок, засуджених до позбавлення волі. *Вісник національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 32. С. 48–55.
6. Панасюк М. Б. Проблеми реабілітації ув'язнених: західний досвід. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень Київського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 6. С. 144–157.
7. Рудник В. И. Отрицательные последствия применения уголовного наказания в виде лишения свободы и основные меры их нейтрализации : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08. Київ, 1990. 241 с.
8. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 36 с.
9. Неживець О. М. Забезпечення соціальної та трудової реабілітації осіб, звільнених з місць позбавлення волі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 Київ, 2005. 20 с.
10. Марьяновский Г. Несостоявшиеся шаги судебно-правовой реформы. В поисках альтернатив тюремному наказанию: материалы международного симпозиума, 15–16 січня 1997 р. С. 49–53.